

Wrocław, 15.02.2021 r.

Dr hab. Adriana Merta-Staszczak, prof. uczelni
Studium Nauk Humanistycznych i Społecznych
Politechnika Wrocławska

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Joanny Ruszel pt. „Rzeszowska uczelnia techniczna 1951-2016. Od Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej do Politechniki Rzeszowskiej” napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Grzegorza Ostasza

Dysertacja Pani mgr Joanny Ruszel jest rozprawą opisującą historię powstania Politechniki Rzeszowskiej jako najważniejszego zaplecza naukowego i badawczego na Podkarpaciu, powołanego pierwotnie jako Wieczorowa Szkoła Inżynierska w 1951 r. Autorka we wstępie zaznaczyła, że pomimo ukazujących się dotychczas publikacji na temat historii uczelni, nie została ona wystarczająco zbadana. Jej celem było zatem wypełnić tę lukę.

Praca ma charakter problemowo - chronologiczny, a jej struktura jest logiczna i spójna. Etapy organizacji i przemian rzeszowskiej szkoły wyższej są równocześnie ramami chronologicznymi, porządkującymi układ pierwszej części pracy. Autorka wyznacza w niej trzy najważniejsze części procesu kształtowania się uczelni – powołanie wspomnianej już Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej (1951-1963), Wyższej Szkoły Inżynierskiej (1963-1974) oraz Politechniki Rzeszowskiej (1974-2016). Datę końcową rozważań wyznacza rocznica 65-lecia powstania uczelni. Wszystkie rozdziały są zbudowane w sposób uporządkowany i z kronikarską wręcz dokładnością. Każdy etap funkcjonowania uczelni znajduje swoje uzasadnienie w aktach prawnych (począwszy od Ustawy o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki z 15 grudnia 1951 r. oraz kolejnych ustaw, rozporządzeń, a także wewnętrznych statutów uczelni), których treść i znaczenie dla rzeszowskiej szkoły wyższej jest wyraźnie zaznaczone i opisane. Pani mgr Joanna Ruszel szczegółowo omawia również kwestie finansowania uczelni, pozyskiwanych kredytów, inwestycji, zakupu niezbędnych urządzeń i książek. Zaznaczyć należy, że zagadnienia te są zazwyczaj trudne do opisanie w sposób interesujący, jednak Autorka nie waha się ich wykorzystywać ukazując jednocześnie proces rozbudowy uczelni oraz problemy z tym związane. W ten sposób buduje ciekawe studium przypadku powstawania szkoły wyższej od podstaw, wykraczając nawet poza ramy dyscypliny historycznej. Uzupełnieniem tych kwestii jest także opis powstawania i funkcjonowania

budynków wspomagających struktury uczelni - domów studenckich i stołówek. Autorka wspomina tu nawet m.in. o wyposażeniu akademików w bieliznę pościelową oraz problemach z zaopatrzeniem stołówek w podstawowe produkty żywnościowe związane z trudną sytuacją gospodarczą kraju. Miejsce w swojej pracy poświęca również procedurom przyznawania ocen, egzaminom dyplomowym, a więc organizacji dydaktyki. Nie pomija tutaj sylwetek wykładowców i podejmowanej przez nich pracy dydaktycznej od początku powstania uczelni.

Niezwykle ciekawym wątkiem jest kwestia wsparcia udzielonego uczelni rzeszowskiej przez przedsiębiorstwa przemysłowe w finansowaniu oraz zaopatrzeniu w urządzenia i pomoce naukowe, jako efekt współpracy m.in. z Zakładami Porcelany im. L. Waryńskiego oraz Hutą Stalowa Wola. Dzięki temu uczelnia na początku lat 60. XX w. przyjęła do planu prac badawczych i naukowych zagadnienia związane z najważniejszymi problemami przedsiębiorstw prowadząc do ich rozwiązania oraz tworzenia prototypów urządzeń wraz z dokumentacją, niezbędnych w procesach produkcyjnych. W zadania te angażowano studentów ostatniego roku, którzy na podstawie tych badań wykonywali swoje prace dyplomowe. Skutkiem podjętej współpracy z zakładami przemysłowymi był również szeroko rozumiany rozwój uczelni – poszerzanie zagadnień badawczych, ale także doposażanie zakładów naukowych, laboratoriów i pracowni w niezbędny sprzęt. Jest to warte podkreślenia, gdyż tak wymierne efekty wspomnianej współpracy nie były częste w tym okresie. Wezwania do współdziałania i oficjalne stanowisko władz zaznaczające potrzebę współpracy nauki i przemysłu pozostawało często w sferze deklaracji a nie realnych działań.

Autorka we wstępie zapowiedziała analizę procesu tworzenia uczelni oraz „rzeczywistego wsparcia ze strony władz miasta i regionu oraz ministerstwa” (s.8) i to zostało wypełnione. Niewielkie zastrzeżenie budzi kolejna deklaracja dotycząca analizy „wpływu czynników politycznych, społecznych na powstanie wyższej szkoły technicznej.” (s.8). Autorka, co prawda wspomina o wsparciu ekipy rządzącej oraz „działaczy partyjnych” w okresie powoływania i funkcjonowania uczelni, więcej miejsca poświęca okolicznościom stanu wojennego. Jednakże warto byłoby wyraźniej zaakcentować tło historyczne, a przede wszystkim sytuację kraju w badanym okresie, która miała kluczowe znaczenie w funkcjonowaniu szkolnictwa wyższego.

Drugą część rozprawy rozpoczyna poczet rektorów, w którym znalazło się osiem osób piastujących to stanowisko od 1963 r. do 2020 r. Wykroczenie poza ramy czasowe pracy jest uzasadnione ze względu na wielokrotne kadencje. Należy przyznać, że Autorka zgromadziła informacje bardzo szczegółowe, ale dotyczące jedynie pracy na rzecz ośrodka akademickiego, nauki i studentów. Z opisów tych wyłaniają się ludzie przede wszystkim zaangażowani w swoje

kariery zawodowe oraz kierowanie uczelnią. Być może dotarcie do bardziej prywatnych informacji – chociażby zainteresowań, ociepliłoby nieco ten wizerunek i ukazało ich pracę oraz poświęcenie w nieco innym świetle.

W następnej części (rozdział 5) omówione zostały poszczególne wydziały uczelni z uwzględnieniem ich kierowników, oferty dydaktycznej, systemu nauczania oraz możliwości nadawania stopni naukowych. Interesujący jest szczególnie podrozdział o Wydziale Budowy Maszyn i Lotnictwa, w którym Autorka uwzględniła opisy prac laboratoryjnych, ale również kontynuowała wątek działań podjętych dla przemysłu: opracowywania technologii, projektowania urządzeń i linii produkcyjnych. Efektem takiej współpracy była także możliwość uzyskania przez uczelnię urządzeń m.in. przemysłu lotniczego, na które placówka nie mogła pozyskać funduszy z innych źródeł. Na uwagę zasługuje też fakt, że programy studiów były opracowywane we współpracy z przedsiębiorstwami, co ułatwiało studentom zdobycie pożądanых kwalifikacji, a absolwentom – zatrudnienie. Kwestie związane ze znajdowaniem wspólnych badań z przemysłem Autorka uwzględniła również przy opisie działań innych wydziałów, m.in. chemicznego. W opisach wydziałów uwzględniono życiorysy i dokonania osób ważnych z punktu widzenia rozwoju tych jednostek, których celem było zapewnienie wydziałom lepszej pozycji oraz rozpoznawalności w całym kraju. Ważne, że w miarę możliwości, w aktywności jednostek uwzględniano również prace wykraczające poza obowiązki związane z kształceniem studentów (m.in. pokazy doświadczeń dla uczniów szkół z regionu, nauczycieli i kandydatów na studentów). Obecnie, działania takie znajdują się w zakresie szeroko rozumianej społecznej odpowiedzialności uczelni. Rozdziały zostały uzupełnione bogatymi materiałami zdjęciowymi ilustrującymi prace badawcze w katedrach oraz dokumentujące sprzęt techniczny i budynki.

Strukturę uczelni stopniowo uzupełniały inne jednostki międzywydziałowe i ogólnouczelniane. W opisie ich działalności Autorka wiele treści poświęciła kwestii stanu osobowego zmieniającego się z roku na rok, ale nakreśliła też sposoby kształcenia oraz podnoszenie kwalifikacji pracowników, a także osiągnięcia jednostek. Ich funkcjonowanie nie odbywało się bez problemów, a nawet konfliktów, co skrupulatnie odnotowała Autorka pisząc o strajku absencyjnym studentów Ośrodka Kształcenia Lotniczego w marcu 1993 r. Informacje takie sprawiają, że praca mgr Joanny Ruszel nabiera innego charakteru niż zwyczajna kronika historii uczelni. Tym bardziej należy docenić inne fragmenty, m.in. zaakcentowanie udziału kobiet – pilotek (informacje o pierwszej kobiecie, która ukończyła studia ze specjalnością pilotażu w 2007 r.) oraz pobicia rekordu świata z 1937 r. w dziedzinie szybownictwa przez

Marię Modlibowską w kontekście reaktywacji Akademickiego Ośrodka Szybownego w Bezmiechowej.

Autorka słusznie nie pominęła w swojej pracy działań i aktywności studenckich zrzeszających się w następujących organizacjach: Samorządzie, Związku Młodzieży Socjalistycznej, Zrzeszenia Studentów Polskich, Niezależnego Zrzeszenia Studentów, Akademickim Związku Sportowym, Studenckim Zespole Pieśni i Tańca „Połoniny” i chórze akademickim. Działały one z różną intensywnością i na różnych płaszczyznach, ale zaakcentowanie ich aktywności, także form oporu w latach 80. XX w., jest ważną częścią tej pracy. Fragment dysertacji poświęcony działalności studenckiej kończy szeroka analiza Programu Erasmus, w którym uczenia rzeszowska uczestniczyła od 1998 r. (zostały w nim uwzględnione m.in. dane statystyczne dotyczące wyjazdów nauczycieli akademickich i niebędących nauczycielami akademickimi, fundusze otrzymywane w ramach programów) oraz „ocena życia kulturalnego studentów” przeprowadzona na podstawie badań ankietowych wykonanych w 1991 r. W przypadku Programu Erasmus warto byłoby odnieść się do danych statystycznych lub np. Rankingu Szkół Wyższych Perspektywy (m.in. ranking umiędzynarodowienia). Dzięki temu można by porównać zaangażowanie uczelni rzeszowskiej w różnych aspektach z innymi szkołami wyższymi w kraju.

Ostatni, ósmy, rozdział pracy porusza zagadnienia niezwykle aktualne – sytuację i rolę rzeszowskiej szkoły wyższej w regionie i środowisku akademickim. Autorka wskazuje tu na organizacje seminariów i warsztatów przygotowanych dla kadry akademickiej oraz przedstawicieli przemysłu, konferencje naukowe, działania z zakresu popularyzacji nauki we współpracy ze szkołami, powołanie Politechniki Dziecięcej w 2009 r., olimpiady tematyczne oraz inne. W rozdziale tym Autorka ponownie powróciła także do wątku współpracy z przemysłem odnosząc się przede wszystkim do ostatnich kilkunastu lat. Zakończenie rozdziału jest swoistym podsumowaniem działalności uczelni przez pryzmat odnoszonych sukcesów i otrzymanych nagród.

Strukturę pracy zaburza zaledwie trzystronicowe zakończenie, które przy tak rozbudowanej dysertacji powinno być bardziej dopracowane.

Wyszczególniona na 51 stronach bibliografia ukazuje rozległość badań przeprowadzonych przez Autorkę. Pani mgr Joanna Ruszel wykonała bardzo szeroką kwerendę wykorzystując archiwa z warszawskiego Archiwum Akt Nowych (przede wszystkim materiały Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, Najwyższej Izby Kontroli w Warszawie oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej w Warszawie), Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej - Oddziału w Rzeszowie (akta osobowe), Archiwum Państwowego w Rzeszowie (Komitet

Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rzeszowie), Archiwum Politechniki Krakowskiej (zarządzenia i protokoły z posiedzeń Senatu), Archiwum Politechniki Rzeszowskiej (regulaminy organizacyjne, sprawozdania z działalności i statuty) oraz Archiwum Związku Nauczycielstwa Polskiego w Politechnice Rzeszowskiej. Sięgnęła więc do wszystkich niezbędnych dokumentacji archiwalnych. Warto zaznaczyć też różnorodność pozostałych źródeł: aktów prawnych, publikacji naukowych (monografii i artykułów), artykułów w gazetach, materiałów filmowych, źródeł elektronicznych, ankiet i wywiadów oraz relacji ustnych. Rozmaitość i wielość wykorzystanych w dysertacji źródeł świadczy o spełnieniu w tym względzie warunku rzetelności w pracy badawczej.

Każdy rozdział jest bardzo dopracowany pod względem redakcyjnym, choć znajdują się w nich drobne błędy, m.in.:

- s.78: podwójne myślniki,
- s. 144: *prof. r hab. inż.*,
- s.567: *Nauczanie odbywa się na podstawie o aktualnych podręczników...*

Należy również zwrócić uwagę na to, iż w przypisach niepotrzebnie wyjaśniane są niektóre terminy jak „patent” czy „studia eksternistyczne” oraz inne, co zwiększa objętość pracy. Także w przypisach należałoby wprowadzić skróty, np.: Archiwum Akt Nowych w Warszawie – AAN, dzieło cytowane – dz. cyt.

Podsumowując, dużą wartością pracy jest rozpatrywanie procesu powstawania i rozwoju uczelni rzeszowskiej na wielu płaszczyznach: organizacyjnej, władz i kadry naukowej oraz studentów, a także uwzględnienie otoczenia uczelni i jej współpracy z ośrodkami przemysłowymi. Pani mgr Joanna Ruszel wykazała się umiejętnością analizy i porządkowania materiału źródłowego, choć, ze względu na objętość pracy (951 stron), należałoby wprowadzić pewną dyscyplinę w dobieraniu treści. Każdy z rozdziałów został opisany bardzo obszernie, a skrupulatność i drobiazgowość towarzyszy niemal każdemu wątkowi zawartemu w pracy. Jednakże, wyraźnym zamysłem Autorki było wykorzystanie materiałów w jak najszerszym znaczeniu w celu stworzenia całościowego obrazu uczelni. Wyraża to m.in. sposób wskazywania na pracowników naukowych, którzy mieli istotny wpływ na funkcjonowanie uczelni. W tak precyzyjnym ujęciu, można mieć pewność, że żaden z nich nie został pominięty, a jego praca nie zostanie zapomniana. Dysertacja ma istotne znaczenie dla historii regionu, ale stanowi również obszerne kompendium wiedzy dotyczącej historii kształtowania się szkolnictwa wyższego po 1945 r. w Polsce na przykładzie Politechniki Rzeszowskiej. Z

pewnością powinna zostać wydana i będzie stanowić ważną pozycję w wykazie rzeszowskich publikacji.

Przedłożona do recenzji rozprawa Pani mgr Joanny Ruszel spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Adriana Merta-Staszczak

Adriana Merta-Staszczak